KOTOKUNTA

Lausunto
20.5.2024

Asia: Asiantuntijalausunto. HE 28/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain 20 ja 21 §:n väliaikaisesta muuttamisesta

Tausta

Lausunnolle annetussa hallituksen esityksessä vastaanottorahaa esitetään laskettavaksi tasolle, joka vastaa kansallisessa sosiaaliturvassa kiireellistä toimeentulotukea. Vastaanottoraha on vastaanottolain mukainen vastaanottopalvelu. Vastaanottorahan tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätön toimeentulo tilanteessa, jossa henkilö ei voi turvata toimeentuloaan muulla tavalla. Myös alaikäisille, ilman huoltajaa tulleille maksettavaa käyttörahaa pienennetään.

Kotokunta Oy tuottaa vastaanottopalveluita 26:lla paikkakunnalla Maahanmuuttoviraston toimeksiannosta. Kotokunta Oy lausuu asiantuntijalausuntona asiaan seuraavasti:

Vastaanottorahan riittävyys ja asioinnin varmistaminen vastaanottokeskuksessa

Toivomme kiinnitettävän huomiota siihen, että vastaanottorahan kattavuus on määritelty vastaanottolaissa laajemmaksi kuin mitä toimeentulotukilain kiireellisen toimeentulotuen ja perustoimeentulotuen ravintomenojen osuuden on tarkoitus kattaa. Hallituksen esityksessä kirjataan, että esitys lähtee liikkeelle siitä, että oikeuden välttämättömään toimeentuloon turvaavana vähimmäistasona pidettäisiin kiireellisenä toimeentulotukena myönnettäviä laskennallisia ravintomenoja (49 % toimeentulotuen perusosasta), johon lisättäisiin muista vastaanottorahan perusosalla katettavista menoista koostuva osuus, kuten vaatteet, vähäiset terveydenhuollon menot, paikallisliikenne, hygienia ja puhelimenkäyttö. Vuoden 2024 toimeentulotuen perusosan mukaan yksinasuvalla ravintomenojen osuus on 287,98 euroa/kk. Näin ollen esitetty 300e/kk pystyy vastaamaan niukasti niihin menoihin, joita vastaanottorahalla tulee vastaanottolain mukaan kattaa. Vastaanottoraha pystyy jo nykyiselläkin (enimmillään 348,50 e/kk/hlö) tasolla vastaamaan puutteellisesti edellä mainittuihin elämisen välttämättömiin menoihin.

Huomiota tulee kiinnittää myös siihen, että nykyisellä Maahanmuuttoviraston kilpailuttamalla hajasijoitusmallisten vastaanottokeskusten järjestämismallilla asiakkaiden tulee asioida vastaanottokeskuksen toimistolla säännöllisesti. Tästä koituu asiakkaille kustannuksia, joita heidän tulisi kattaa vastaanottorahalla. On todennäköistä, että asiakkaiden saapumista vastaanottokeskuksen palveluihin jouduttaisiin turvaamaan kuljetuksin tai maksusitoumuksin, mikä ei tuo säästöjä, vaan aiheuttaa lisätyötä vastaanottokeskuksille.

Vastaanottoraha ainoana toimeentulon muotona

Vastaanottopalveluita tuottavana toimijana arvioimme, että vastaanottorahan leikkaaminen heikentää vastaanottojärjestelmän asiakkaiden mahdollisuutta selviytyä arjen menoista ja vähentää asiakkaiden autonomiaa. Huomioitavaa on, että vastaanottojärjestelmän asiakkaiden mahdollisuudet parantaa taloudellista tilannettaan ovat vähäiset. Erityisesti asiakkuuden alkuvaiheessa varattomiksi todetuilla vastaanottopalveluiden asiakkailla ei ole käytännössä muita keinoja tulla toimeen, kuin hakea vastaanottorahaa. Turvapaikanhakijoilla ei ole 3–6 kuukauden odotusaikana työnteko-oikeutta. Myöskään tilapäisen suojelun saajien työllistyminen ei tapahdu nopeasti kielitaidon puutteiden, TE-palveluiden työllistymistä tukevien palveluiden ruuhkautumisen ja lisäkoulutustarpeiden vuoksi. Lisäksi on huomioitava, että vastaanottokeskuksen asiakkaat ovat usein tilanteessa, jossa heidän toimintakykynsä, arjesta selviytymisensä ja terveydentilansa ovat eri tavoin heikentyneet pakkomuuttoon liittyvän taustan sekä mahdollisten traumaattisten kokemusten vuoksi. Mahdollista on, että asiakkaat hakeutuvat nykyistä herkemmin epävirallisiin työsuhteisiin ja altistuvat työperäiselle hyväksikäytölle yrittäessään turvata toimeentuloaan.

Vaikutus täydentävän vastaanottorahan tarpeeseen sekä sosiaalipalveluihin

Arvioimme, että vastaanottorahan pienentäminen tulee työllistämään vastaanottokeskuksia, erityisesti vastaanottokeskusten sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä etuuskäsittelijöitä. Arvioimme, että vastaanottorahan pienentäminen lisää vastaanottorahaan liittyviä kyselyjä, täydentävän vastaanottorahan hakemuksia sekä valituskirjelmiä.

Pitkäkestoisesti tarkasteltuna näemme todennäköisenä, että täydentävän vastaanottorahan hakemukset lisääntyvät ja taloudelliseen selviytymiseen liittyvä sosiaaliohjauksen tarve kasvaa. Todennäköistä on, että kun toimeentulo vaarantuu, asiakkaat hakevat enemmän täydentävää vastaanottorahaa sellaisiin menoihin, jotka on tarkoitettu perusvastaanottorahalla katettaviksi. Täydentävän vastaanottorahan myöntäminen perustuu sosiaalihuollon ammattihenkilön harkintaan, ja saattaa johtaa asiakkaiden eriarvoiseen kohteluun työntekijöiden eriävien toimintakäytäntöjen sekä arviointikriteerien vuoksi. Voidaan ajautua myös tilanteeseen, jossa vastaanottorahasta vähennettävä määrä tosiasiallisesti maksetaankin täydentävästä vastaanottorahasta. Näin ollen tavoitellut säästöt eivät toteudu, mutta sen sijaan asiakkaiden asema toisiinsa nähden eriarvoistuu. Riittämättömän toimeentulon turvaamiseksi asiakkaat yrittävät lisäksi turvautua todennäköisesti nykyistä enemmän kolmannen sektorin tarjoamaan apuun, mikä kuitenkin vaihtelee merkittävästi alueittain ja asettaa täten asiakkaat eriarvoiseen asemaan.

Vaikutus työ- ja opintotoimintasuunnitelmiin

Vastaanottorahaa on mahdollista tällä hetkellä leikata, jos asiakas laiminlyö hänelle laaditun työ- ja opintotoiminnan noudattamiseen. Tämä on linjassa perustoimeentulotuen leikkaamisen kanssa toimeentulotukilain 10§ nojalla. Kun vastaanottoraha lasketaan pienemmälle tasolle, ei ole mahdollista käyttää tätä mekanismia asiakkaan aktivoimiseksi. Katsomme, että tällä voi olla vaikutusta vastaanottopalveluiden saajien sitoutumisessa ja osallistumisessa suomen kielen ja suomalaisen yhteiskunnan kursseille.

Vastaanottorahan väliaikaisuus ja turvapaikkaprosessi

Esityksessä todetaan, että on tärkeää, että oleskelu vastaanottopalvelujen varassa on mahdollisimman lyhytkestoista. Vastaanottorahan vähentämisen negatiiviset vaikutukset asiakkaalle kasvavat, mitä pidempään asiakas on vastaanottopalveluiden piirissä. Vastaanottopalveluita tuottavana toimijana katsomme, että vastaanottopalvelujen asiakkuuksia ei tällä hetkellä voida yleisesti katsoa lyhytkestoisiksi. Asiakkaat joutuvat, usein itsestään riippumattomista syistä, odottamaan päätöksiä pitkiä aikoja ja erityisesti valitusprosessit venyvät kohtuuttoman pitkiksi.

Lapsen etu

Pienentäminen koskee myös käyttörahaa, jota voivat saada maassa ilman huoltajaa olevat alaikäiset, jotka ovat vastaanottopalveluiden piirissä. Käyttörahan tarkoituksena on, että summalla lapsi voi opetella itsenäistä rahankäyttöä tai säästää hänelle mieleiseen asiaan, mikä ei sisälly ryhmäkodin täyteen ylläpitoon. Käyttörahan pienentäminen ei suoranaisesti vaaranna lasten oikeutta välttämättömään toimeentuloon, mutta tuo haasteita käyttörahan tarkoituksen toteuttamiseen arjen kasvatustyössä.

Nähdäksemme ei ole lapsen edun mukaista, eikä sosiaalipalveluiden kannalta järkevää, saattaa perheitä sellaiseen taloudelliseen ahdinkoon, joka voi johtaa taloudellisiin tilanteisiin liittyviin, sosiaalihuollollisiin ja lastensuojelullisiin tuen tarpeisiin. Pakkomuuton kokeneet, pakenemaan joutuneet lapset ovat yleisesti ottaen haavoittuvassa asemassa, ja vastaanottorahan pienentäminen asettaa riskiin myös heidän perustarpeidensa toteutumisen. Vastaanottokeskuksen on turvattava jokaisen lapsen ravinnonsaanti ja muiden perustarpeiden toteutuminen myös tilanteissa, joissa huoltajat eivät ole pystyneet huolehtimaan tai suunnittelemaan talouttaan riittävästi.

Vantaalla 20.5.2024

Eeva Myllys
Operatiivinen päällikkö
Kotokunta Oy

+358 40 7575510
eeva.myllys@kotokunta.fi
www.kotokunta.fi

KOTOKUNTA